

ПОСТАТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ДОСЛІДЖЕННІ МИХАЙЛА ДРАЙ-ХМАРИ

Аналізуються окремі положення наукового дослідження М. Драй-Хмари „Леся Українка. Життя і творчість”. Розкрито концепцію критика в підходах до оцінки Лесі Українки як цільної, духовно багатой особистості, творця основ національного енергомислення в його загальнолюдських параметрах. Спростовано окремі положення М. Драй-Хмари про беззаперечне „учнівство” Лесі Українки і концентрацію її світогляду на проблемах суспільної боротьби за матеріальне щастя поневолених станів. Стверджено основну світоглядну концепцію – абсолютної переваги духовної свободи як найвищої форми духовності.

Ключові слова: енергомислення, духовний силует, концепція, інспірація, мислеформи, рецепція, інтенції, перспективи, інспірації.

Потужне поле енергомислення Лесі Українки завжди буде манити його adeptів. Однак небагато мали й мають відвагу осягати повноту його вимірів, проникати в таємниці душі, що в тисячних варіантах мислеформ чекають своїх реципієнтів. Але й ті, що відважуються плисти океаном думок і почуттів великої Лесі, не завжди можуть стати над часом і простором, як це зуміла вона. Обставини накладали позитивний чи негативний відсвіт на думку, отіняли постать Лесі Українки в її сприйманні та оцінках прагматичними турботами щоденних впливів.

Михайло Панасович Драй-Хмара належить до тих небагатьох, які наважилися осягнути неосяжне. Наслідком його студій постало багато з того, що закрите було суспільній рецепції й залишається таким ще сьогодні. Хоч на змістові ґрунтового дослідження „Леся Українка. Життя і творчість” [3] позначилися тогочасні ідеологічні рамки, усе ж на стилі, характері мислення, інтенціях автора позначилося багато відкритого лише йому,

неоприявленого, що повинне стати набутком сучасної науки, історії ідей, національної ідеології.

Перші плоди авторського великого наміру постали у вигляді окремих розвідок, дійшли до нас, хоч і спізнено, у вигляді цілісного розгорнутого ескіза, досліджень про поему „Віла-посестра”, драму „Бояриня” та ін. Вони й тепер служать ґрунтовною підставою для тих, хто захоче продовжити досягнення всіх вимірів творчої постаті Лесі Українки, хто любов’ю, шляхетністю душі, мистецькою спроможністю й працездатністю матиме намір почерпнути від її генія.

Михайло Драй-Хмара розумів і зауважував, що в належному обсязі, можливо, надто передчасно було тоді думати про повне дослідження творчості. Не були доступні або відомі документи, листування, інші матеріали, розпорошені по приватних збірках, де ще теплим був спогад про рідну людину і де кожен слід її руки ще відчувався, болів. Багато творів Лесі Українки не було опубліковано у т. ч. публіцистика, критичні розвідки тощо. Не все з опублікованого було доступне. Автор зазначає, що користувався лише статтею Л. Старицької-Черняхівської „Хвилини життя Лесі Українки” [5], розповідями авторки статті, близької товаришки Лесі Українки, листами Лесі до матері, Олени Пчілки, брата Михайла, листами М. Драгоманова [4] і, звичайно ж та головним чином, – текстами творів. Знав їх, як видно з праці, дуже добре.

Усе ж праця Драй-Хмари стала полотном, де кожен узор дає простір і шлях до роздумів, часом заперечень, спростувань. Головна ж заслуга автора в тому, що він робить спробу подати цілісний силует Лесі Українки на тлі обставин. Силует, співзвучний своїм духовним вимірам і реаліям доби, величний портрет митця в трагічній пристрасті любові до людей, не почутої й не пізнаної.

Можна і слід, отже, судити, що був дослідник ведений не лише науковим інтересом та інтуїцією, але й інтенціями, інспіраціями, що виникають лише між духовно близькими людьми, спільність із якими вища, глибша за минуці інтереси. При-

чиною постає саме ставлення автора до об'єкта дослідження, внутрішня єдність, пристрасність Драй-Хмари, відчутна співучасть у долі мало визнаного генія свого народу. Це позначилося вже на майже публіцистичного характеру вступі, де кожне слово програмує, як музична увертюра. Вступ до дослідження написав автор у 1924 році. 1926 року в Державному видавництві України окремою книжкою вийшла вся праця на 152 сторінки. Вдруге побачила книга світ лише 1979 року у виданні „Михайло Драй-Хмара. З літературно-наукової спадщини” (Записки НТШ.– СХСХVII. Філологічна секція) з уточненнями й виправленнями Г. Костюка.

Характер стислого вступу свідчить про власну відчуту і сформовану концепцію осмислення геніальної Лесі не лише як письменниці, але й розуміння її як особистості, невизнаного генія, самотнього на вершинах духу, верхів'ях осягнення божественного слова, у безгомінні людського відгуку. „Я була малою горда...”, – читаємо в одному з віршів. І хоч пізніше вона скаже про упокореність гордощів, але запереченням цієї упокореності звучать слова Анни з „Камінного господаря” про те, що в гордому холоді горніх вершин, у самотності їх безгоміння може витривати лише орлиця.

Короткий вступ до наукового нарису окреслює його концепцію й перспективи. Автор зазначає: „Широкі верстви української громадськості не розуміли Лесі Українки, не сприймали її творчості. Понад усе, в тому числі й понад художню творчість ставилася потреба дня” [3, 36]. У вступі лейтмотивом зазвучав відчутий і пережитий разом із Лесею-митцем розпач самотності, невизнаності. Драматизм внутрішнього „я” письменниці далі не послабне, стане наскрізним стрижнем праці „Леся Українка. Життя і творчість”. Думка про це є центральною для вступу: «Лесю Українку мало розуміли або й зовсім не розуміли її сучасники. Вона знає, що її не зрозуміли, не оцінили ті, що були поруч із нею, але чи зрозуміють і оцінять майбутні покоління? Невже праця її – сізіфова праця? І в серці прокидається одчай, а з уст вириваються слова прокляття. Та це

тільки спочатку, з незмірних глибин духу виривається потужне “contra spem spero!” І біль вгамовано, і серце просвітліло: „Ні, нехай останнім акордом буде молитва до Геліуса”» [3, 50].

Ця молитва дітей за збереження рукописів у німих пісках пустелі з незакінченої поеми „Екбаль-Ганем” мала стати фіналом творчості Лесі Українки, її благанням до сучасників, щоб зберегли духовний заповіт, її Слово, що з глибин і верхів’їв духу видобувала саме для людей і віддала, як Мавка, „не дожидаючи вперед застави”. Саме про цей твір згадує Драй-Хмара в перших рядках наукової праці про Лесю Українку. Сюжет поеми ставить ключем до розуміння мистецького Лесино „я” та концепцією всього дослідження, задекларовану з усією на той час можливою чіткістю думкою про перемогу „духу творчості”, що нею опанував, дав відвагу назвати себе іменем свого народу.

Уже в біографії Лесі Українки Драй-Хмара піддав психологічному аналізу кожен факт із нечисленних на той час матеріалів. Спростував думку про письменницю лише як вольову, „залізну” особистість [2]. Акцентував у її характері ясну ніжність, порядність, вірність обов’язкові, рідним, учителям – вдячність усім, хто бодай одним словом озвався на її палкі роздуми. Разом із тим – беззахисність, матеріальну невлаштованість, моральну й духовну самотність. З усього, що говорив дослідник про Лесю, як трактував той чи інший факт, віє особливим теплом. Якщо врахувати, що кожен критик укладає часточку свого „я” в об’єкт тлумачення, десь ідентифікуючись, то свіжість погляду (як тепер кажуть – інноваційність підходу) беззаперечна, як і те, що погляд цей не був ніким підтриманий, залишився належно не продовженим, не поглибленим.

Сучасникам потрібно було подати постать революціонерки, соціал-демократки, занизити її особистість до прагматичних цілей духовно спустошеного, в полоні ілюзій суспільства. В сторону обставин із примусу раз по раз робить „поклони” й Михайло-Драй-Хмара, і це вступає в дисгармонію зі змістом і стилем його наукової розвідки. На місці ясної логічної оповіді раз у раз постають пафосні аплікації на похвалу Лесі як

пасіонарній соціал-демократії. Одночасно ніде не губить автор думки про те, що джерелом непереможності духу, який переміг фізичну недугу, було для Лесі Українки саме мистецтво, в якому закодовувала духовну модель досконалої людини.

Час і обставини не сприяли увиразненню тої справжньої позиції, яку автор уже відчув, до якої йшов чи вже внутрішньо прийшов на той час, принаймні був готовий її сприйняти. Тому часто життєві факти, рядки творів, якими ілюструє Драй-Хмара ті чи інші сентенції, вступають у протиріччя з інтенціями, внутрішнім відчуттям духовної сутності Лесі Українки. Це стосується як біографії, так і особливо аналізу творів та позначається на логіці думок і характері викладу. Раз по раз Драй-Хмара вдається до невластивої для наукової розвідки патетики, завуальовуючи й демонструючи одночасно відчуте/невисловлене.

До цього спричинилася неадекватність методологічного підґрунтя, що його обрав автор для тонкого візерунку духовної постаті Лесі Українки, розкриття її світогляду. Не мало права бути іншим, ніж соцреалістичне, не міг передати, як буде власне адекватне мислення й сприймання Лесиною слова на тих горніх висотах, де тільки й можна було його почути, збагнути. Ставить головним у дослідженні й драматизує конфлікт між намірами Лесі Українки займатися соціалістичною пропагандою, як це радив і наполягав М. Драгоманов, і покликанням реалізувати духовну сутність, для якої відкривалося їй Слово. Розумів, що біографія Лесі Українки – це її творчість, задекларував це в перших рядках дослідження, але змушений був реалізувати свій задум у площині буденного життя, видимих, матеріальних зв'язків і впливів. До честі автора, раз у раз протиставляє цьому текст, акцентує в ньому виразно заперечення Лесею всього і всіх, що віддаляло її від покликання, від Музи-зірки, яка, не згасаючи світила, й вела її, надихала, осявала розум.

Праця для суспільного розвою заземлювала. Шлях за голосом слова провадив у горні висоти духовного розвитку, де розкривалася мудрість світу, якою звіряла мудрість свого

народу, проглядала його шляхи до волі, до того, щоб міг „своїм життям до себе дорівнятись”. Хотіла своїм Словом шлях той освітити, духовним подвигом стати „зіркою провідною” на тому шляху, а не лише хлібом щоденним годувати сучасників. Свій намір саме такою показати Лесю Українку великою мірою автор зреалізував. Явлено чудо безсумнівної, хоч і сповненої глибокого земного трагізму перемоги духу над фізичною слабкістю. Розкрив дуже болісну для письменниці неспівмірність можливостей. Безсилість „рук” доводила її до відчаю, вимагала впокорення гордого духу. Драй-Хмара показав трагічну самотність Лесі Українки в цій боротьбі, пережив разом із нею хвилини відчаю аж до прагнення проклясти всіх нечулих і байдужих. Але зумів дослідник показати й тріумф перемоги, велич усепрощення й віри, у яких Леся Українка постає саме істинною гуманісткою, йде за ученням, сутність якого все життя одержимо намагалася збагнути в муках за долю й призначення свого народу, що його ім'я „поставила як стяг” (І. Драч).

Але й у тексті самого дослідження відчутний драматизм поневоленої думки і слова дослідника. Розуміючи величну сутність Лесиноного Слова, її світогляду, він змушений розкривати його в площині тогочасного рівня суспільно-естетичного мислення, що заземлювало і мислення критика, й рівень його інтенцій, вносило дисгармонію в логіку викладу думки. Це позначається на неспівмірності висновків з багатством ілюстративного матеріалу, зі знанням і розумінням тексту, доречно цитованого Драй-Хмарою в розповіді про життєвий шлях Лесі Українки. Багато раніше не прочитаних рядків уведено ним у науковий обіг, часто на інтуїтивному рівні відчутного з-посеред лабіринту колосальних Лесиних споруд-храмів слова й мислеобразу та їх вимушених, часто суперечливих трактувань дослідником у прокрустовім ложі альтернативи: „бути чи не бути” – стати практикуючим соціал-демократом чи піти за покликом Музи-зорі.

Очевидний і відчутний тягар на слові критика політично-державної апологізації соціалістичної ідеології, як і естетичного

осуду „народництва”. Вихід за ці межі коштував би дослідникові життя. Головне, ідеологічне відхилення тягнуло за собою інші, на зразок однозначно стереотипного висновку про безсумнівний і абсолютний вплив на Лесю Українку світогляду, вчень М. Драгоманова, як також про її учнівство. Неоднозначність його постаті, неглибокі знання й уявлення про цього велета, „апостола правди й науки” (Єфремов) є причиною аберації й наших типових загальних уявлень про світогляд самої Лесі Українки. Дослідження Драй-Хмари великою мірою їх спростує, принаймні дає інструментарій, як і матеріал, спростувань – слово видатної поетеси.

Для цього треба уважно студіювати працю Драй-Хмари. Інакше матриця уявного драгомановського космополітизму ніби накладається на духовний та ідейний обшир Лесиної постаті. Більше того, виникає ілюзія його як першопричини інтенцій її мислення й спонукання до творчості. Дуалізм праці Драй-Хмари, контраст між текстовими ілюстраціями та висновками підводить до спростування стереотипів, яких майже ніхто з дослідників не уникнув. Так, у тексті праці Драй-Хмари особливо педальовано думку про Лесю Українку як про *ученицю* Михайла Драгоманова. Рясно цитовані рядки його листів до неї. Однак відповідей Лесі Українки не подає. Замість них читаємо довільні висновки дослідника про абсолютне і незаперечне сприймання нею кожного слова як керівництва до негайного чину. Однак паралельно на цьому тлі мальовано засобами тексту інша Лесина постать – самодостатня в своїй трагічній величі, обширах і значенні.

Відчутне також у тексті праці Драй-Хмари акцентування впливу на Лесю Українку європеїзму Драгоманова, виховання в неї вчителем зневаги до „доморощеної премудрості” [4]. Несподіваний при цьому висновок Драй-Хмари про те, що в М. Драгоманова „розуміння європеїзму ототожнюється з *космополітизмом*” [3, 54] видається „вимушеним поклоном” цензурі. Такий „поклін” бачимо і в іншому ототожненні – вузького народництва й націоналізму: „Вводячи Лесю в коло європей-

ського культурного життя й надихаючи її космополітичними ідеями, Драгоманів тим самим відривав її від *вузького націоналізму*” [3, 54]. Виділення курсивом „небезпечних” слів належить Драй-Хмарі, очевидно, так не зовсім зграбно він дистанціюється від них, захищає себе й Драгоманова.

Зовсім при цьому не згадано, що в дискурсі й рамках такого „доморощеного націоналізму” виховувала дочку, багато доклала праці Олена Пчілка, поважана, люблена мати, вольова й сильна особистість, яка, однак, теж бачила Лесю саме ученицею. Громадянський подвиг Олени Пчілки, наміри, неоднозначна роль, як і непростий характер стосунків, – тема окремої розмови. Тут же варто побіжно зауважити, що прагнення учнівства, надмірне акцентування впливу драгомановського європеїзму позначилося й на його ставленні до Франка, нерозумінні його болюче-трагічного роздвоєння між покликанням та обов’язком на тлі потреби заробітку щоденного хліба.

Гадаємо, на часі спростування таких незжитих уявлень про учнівство Лесі Українки, яке вона сама в силу делікатності ніколи не заперечувала – адже йшлося про рідних, дорогих і люблених нею вчителів. „Уведення” в європейську культуру виражалося в листовних порадах щодо лектури, подавалося її тлумачення, поради до сприймання. Рясніли більше спонування до діяльності. Чи цих порад дотримувалася Леся Українка, дякуючи чемно за них, – питання спірне. Чи була потреба „європеїзувати” людину, яка вражала самих „європеїзаторів” своїм „європеїством”, читала англійських, німецьких, французьких, італійських, давньоримських давньогрецьких, авторів у оригіналі, – теж сумнівно. Але поради ці позначалися на Лесиному стані, спонукали до праці, що її мали б робити інші, ведені її словом. Тут фізична недуга ставала на перешколі, нахилила до вибору на сторону слова, до Музи, була тим, як не парадоксально, сприятливим фактором, що не дозволяв марнувати сил на підготовку суспільного перевороту, як це, на жаль, зробило багато української поверхово мислячої інтелігенції.

Усе ж постійні гіркі й безапеляційні докори Драгоманова про брак молодих робітників на зміну старому поколінню сприймала Леся Українка на свою адресу „з краскою сорому на лиці”. Їх вона поетично передає у вірші „До товаришів” (1895). З поворотом із Софії гаряче береться сама до організації соціал-демократичного гуртка та одночасно громадської роботи в Літературно-артистичному товаристві, що зусиллями В. Антоновича, М. Рильського, М. Лисенка, М. Старицького, Олени Пчілки, К. Михальчука, М. Ковалевського остаточно українізувалося. Зроблено багато, але здоров’я остаточно підірване, зринають укотре сумніви: варто чи ні?

Позиція Драй-Хмари однозначна: „Всяке занедбування таланту – це зрада й самовбивство” [3, 60]. Мав досвід власної палкої участі в українізації, т. зв. коренізації, коли найкращі наміри і зусилля тонули в прірві компартійного невігластва, розбивалися об ідеологічну зашореність чиновників, непробивні мури якої знесилювали до розпачу й зневіри. Тому особливо пристрасно, в манері аж публіцистичній передає болючі сумніви й вагання Лесі Українки, цитуючи також її поезію “To be or not to be?” („Бути чи не бути?”). Він пише: „Поетка звертається до винозорої музи, щоб та порадила, що їй робити,– чи, знявши срібло-злото з ліри, скувати рало й, ставши поруч з іншими людьми, орати переліг та сіяти; чи кинутись у пушу і в диких нетрях пробивати дорогу з сокирою в руках, чи, злинувши високо орлицею в безмежний простір, вхопити з хмари ясну блискавицю, зірвати золотий вінець із зірки й запалити світлом опівночі” [3, 60].

Йдеться, отже, не про впливи, не про школярство Лесі, а про її ніби „нагинання” любленими й шанованими нею людьми до вужчих, більш прагматичних, хоч і шляхетних цілей. Леся понад змогу корилася, надто ж третій потужній силі – обов’язку перед народом, прапор ідентичності якого взяла на своє чоло. В Європу ж „увійшла” задовго до приїзду в Софію. Вільно почувалася, знаючи мови чільних культурних держав. Та на верхів’ях уселюдської культури шукала не прикладів для

наслідування, а зірку свого народу. Не дивилася згорда на його „доморощену мудрість”, не називала її примітивною. Вела на ці верхів’я Україну рівною серед рівних, і не тільки висотою свого творчого імені, своєю постаттю: вливала її болі й проблеми в світовий часопростір як рівновеличній в світовій спільноті.

Михайло Драй-Хмара, аналізуючи життя й творчість Лесі Українки, не наголошує на цій думці, раз по раз її завуальовуючи пасажами про те, що, „листуєчись із Драгомановим, Леся зрослася з ним ідейно” [3, 58]. Саме передчуття покликали Лесю Українку до Софії 1895 року, за рік до кончини Драгоманова. Випало їй сповістити рідних про її наближення. Любила й шанувала у своєму вчителєві ту ж одержимість громадянської дії, якою сама була перейнята. Розуміла, що давав їй, як і мати, підстави для росту. Але переросла своїх учителів, перебувала в іншому, власному, вищому духовному вимірі. Михайло Драй-Хмара часто акцентує, що для її творчого стану були характерні сни, напівсни, неясні голоси та ясні промені видінь, коли йшлося про служіння Слову, а не дочасному, хоч і поважному ділу соціального визволення українського народу. Як і Франко, думала про творення для нього вищих і вічних ідеалів.

У декларуваннях ролі Драгоманова, беззастережного пієтизму до цього, за висловом Єфремова, „апостола правди і науки”, було, мабуть, відчутне особисте захоплення Драгомановим Драй-Хмарою, який змушений був це ставлення подавати в лояльній обгортці антинаціоналізму чи соціал-демократичній „сорочці”. Цю на той час сміливість мусив приховувати за сумнівною безапеляційністю суджень на зразок: „Мати їй дала тіло, дядько – душу, міцну, як криця, й бунтівну, як буря. Все, що для нас є дороге в Лесі, чим вона й досі хвилює нас, – її мужність, непохитність, її палка віра в перемогу рабів-невільників, – все те посіяв в душі її отой вигнанець нещасливий, її дядько...” [3, 59].

На тлі такої акцентації світоглядного соціал-демократичного начала Лесі Українки через апологію Драгоманова звучить непереконливо ледь задекларована критика тих, хто заперечував

абсолютизм впливу, говорив про відхід Лесі Українки від ідеології свого великого вчителя. Зокрема, вказує Драй-Хмара, це І. Стешенко, К. Квітка, Л. Старицька-Черняхівська та ін. Драй-Хмара, говорячи про їх думку як хибну, зауважує розходження між Лесею та Драгомановим тільки в розумінні концепції федералізму. Всі інші точки ідентифікації не піддає сумніву. Чому ж тоді ставить останнім акордом саме думку про те, що не всі поділяють його погляди? Домислити не так і важко. Надто коли зауважити, що, віддавши належне Драгоманову в частині опису життєвого шляху, при аналізі творчості Лесі Українки Драй-Хмара жодного разу не апелює до його постаті в аналізі ідеології творів та світогляду. Натомість цілковито заглиблюється в мистецький світ письменниці, адекватно розкриваючи духовні основи та причини появи того чи іншого Лесиного твору.

Знов і знов постає її духовний силует у змаганні з хворобою задля можливості залишити людям найкраще зі свого „я”. Тут нема місця для злободенного дріб'язку боротьби станів. Є боротьба особистості за волю як вищу мету і найдосконалішу форму екзистенції – волю народу й народів за право бути собою без диктату чужої ідеології і чужого способу життя. Закони такого життя для кожного народу встановлено тисячолітніми традиціями, пошуки перевірено досвідом поколінь, оформлено естетично згідно з уявленнями про доцільність і красу, освячено поняттям про вищість і вічність краси як вічної духовної субстанції, як сублимації найдорожчих осягнень народу.

Ніхто і ніщо не має права обмежити чи поневолити цю красу – найдорожчий скарб людини і народу, – так стверджує слідом за Лесею Українкою дослідник її творчості. Саме так її прочитав одним з небагатьох і перших, акцентував цю світоглядну основу духовної й мистецької постаті Лесі Українки. Підкреслив, як болісно вона прагнула, щоб Слово її не просто дійшло до людей, а було сприйнято саме таким, прочитане правдиво й адекватно, сталося тілом і ділом. Проте одягнено було поетесу в чужий одяг – залізні шати борця-революціонера лише за матеріальне щастя

рабів. Саме тому дослідження Драй-Хмари на тривалий час було вилучене з простору суспільного мислення. Чи заляже воно в архівах літературної критики, чи стане живою стежкою до засипаних піском рукописів – слова письменниці – залежить цілковито від нас.

Література

1. Дзюба І. Він хотів „жити, творити на своїй землі...” // Драй-Хмара М. Вибране.– К.: Дніпро, 1989.– С. 5–39.
2. Донцов Д. Поетка українського рiсорджiмента (Леся Українка).– Л., 1922.– 28 с.
3. Драй-Хмара М. Леся Українка. Життя й творчість // Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина.– К.: Наук. думка, 2002.– С. 35–151.
4. Недруковані листи М. Драгоманова до Лесі Українки // Червоний шлях.– 1923.– № 4–5.– С. 188–189.
5. Старицька-Черняхівська Л. Хвилини життя Лесі Українки // Літ.-наук. вістн.– 1913.– X.– С. 12–31.
6. Франко І. Леся Українка // Франко І. Я. Зібр. тв.: У 50 т.– Т. 31.– К.: Наук. думка, 1981.– С. 254–274.
7. Франко І. Леся Українка // Франко І. Я. Зібр. тв.: У 50 т.– Т. 32.– К.: Наук. думка, 1981.– С. 39–41.
8. Українка Леся. Листи // Українка Леся. Зібр. тв.: У 12 т.– Т. 11.– К.: Наук. думка, 1978.– С. 378.

Cheripko S. Lesya Ukrainka in the Investigations of Mykhaylo Draj-Khmara.

Some items of scientific research by M. Dra-Khmara “Lesya Ukrainka. Life and creative work” are analyzed. The conception of the critic toward the estimation of Lesya Ukrainka as whole, spiritually rich personality, creator of the basics of national energothinking, its common to all man kind parameters is revealed. Some items of Draj-Khmara about “period spent as a pupil” of Lesya Ukrainka and concentration of her ideology on the questions of social struggle for the material happiness of enslaved are rejected. The main ideological conception about absolute win of spiritual freedom as the highest form of spirituality is proved.

Key words: energothinking, spiritual silhouette, conception, inspiration, forms of thought, reception, intention, prospects, inspirations.